

Tweejaarlijks verslag 2019-2020

Mei 2021

Voorwoord

Het Franciscaans Studiecentrum presenteert voor zijn relaties en zijn achterban periodiek een beeld van zijn activiteiten. Dit tweejaarlijks verslag bestrijkt de periode van de jaren 2019 en 2020.

Het FSC heeft sedert zijn oprichting in 1984 tot doel het verrichten van wetenschappelijk onderzoek van en het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs in de spiritualiteit van Franciscus en Clara van Assisi en hun erfgenamen met bijzondere aandacht voor de Nederlanden alsmede de verspreiding van de aldus verworven kennis.

Het gaat bij het FSC om de franciscaanse theologie, spiritualiteit en geschiedenis. Onderzoek en onderwijs van het FSC in franciscaanse bronnen en tradities dienen de academische gemeenschap, kerkelijke en maatschappelijke bewegingen die zijn terug te voeren op Franciscus en Clara van Assisi, kerkelijke gemeenschappen en de samenleving in het algemeen. Het FSC belicht actuele vraagstukken vanuit franciscaans perspectief. Resultaten van het wetenschappelijk onderzoek worden aan verschillende doelgroepen aangeboden: academici, deskundigen op het terrein van de franciscaanse theologie, spiritualiteit en geschiedenis, franciscaanse gemeenschappen, kerken en andere geïnteresseerde collectiviteiten en personen. Het FSC heeft een onderwijsaanbod voor universitaire studenten en een onderwijs- en vormingsaanbod voor groepen die belangstelling hebben voor de franciscaanse theologie, spiritualiteit en geschiedenis

Het FSC werkt op basis van een overeenkomst nauw samen met *Tilburg School of Catholic Theology* (TST) van *Tilburg University* (TiU). Aan deze universiteit is vanwege het FSC een bijzondere leerstoel verbonden in de Franciscaanse spiritualiteit, theologie en geschiedenis.

Visiedocument

In 2018 hebben bestuur en staf van het FSC een visiedocument ontwikkeld en vastgesteld, waarin het FSC zich als zichtbaar instituut richt op samenwerking met zijn wetenschappelijke respectievelijk franciscaanse, kerkelijke en maatschappelijke achterban. Daarbij zijn vooral de thema's duurzaamheid, leiderschap, zorg en armoede centraal gesteld. Ook in de jaren 2019 en 2020 beoogde het FSC langs die lijnen de franciscaanse spiritualiteit te brengen waar zij hoort, als bron van het goede leven.

Ter financiering van het FSC is in 2002 de stichting Steunfonds FSC in het leven geroepen met een vermogen dat op basis van de huidige raming kan voorzien in de financiering van het FSC tot 2025. Die raming gaat er echter vanuit dat het FSC zelf ook uit verschillende andere bronnen 'eigen' inkomsten verwerft, in de vorm van detachering, giften en projectsubsidies. Het bestuur maakt in dit verband met grote dank en erkentelijkheid melding van de steun die het FSC van *Tilburg School of Catholic Theology* van *Tilburg University* ontvangt. Voor haar ontwikkeling levert het FSC zijn bijdrage in wetenschappelijk onderzoek en academisch onderwijs.

Benoeming hoogleraar

In de periode 2019-2020 is gezocht naar een bijzonder hoogleraar Franciscaanse spiritualiteit, theologie en geschiedenis aan *Tilburg University*. De beoogde hoogleraar is weliswaar benoemd, maar zal zich pas mogen presenteren na het nihil obstat van de Heilige Stoel.

Bestuur

In 2019 is Archibald van Wieringen, hoogleraar Oude Testament, namens de TST toegetreden tot het bestuur, en Wim Pot namens de kapucijnen. In 2020 is Michel Versteegh toegetreden tot het bestuur namens de minderbroeders franciscanen, en gekozen tot voorzitter. Jan van den Eijnden en Wim Pot hebben zich bereid getoond de rol van secretaris respectievelijk penningmeester op zich te nemen.

In zijn periodieke vergaderingen bespreekt het bestuur plannen voor en resultaten van het onderzoek en onderwijsprogramma's in de franciscaanse spiritualiteit, theologie en geschiedenis alsmede de activiteiten op het gebied van de maatschappelijke dienstverlening van de stafleden; publicaties en lezingen van de stafleden krijgen eveneens bestuurlijke aandacht. In 2020 zijn die vergaderingen helaas ernstig bemoeilijkt door de pandemie en de daaruit volgende restricties. In december 2020 heeft het bestuur alleen 'en petit comité' vergaderd, d.w.z. voorzitter, secretaris en penningmeester in het bijzijn van de directeur.

Dezelfde pandemie is er ook de oorzaak van dat het FSC nog geen officieel afscheid heeft kunnen nemen van zijn vorige voorzitter Bert de Jong.

Het bestuur legt u deze brochure gaarne voor in de verwachting dat kennisname ervan uw belangstelling voor het Franciscaans Studiecentrum opwekt en uw betrokkenheid versterkt.

Utrecht, mei 2021

Het bestuur van het Franciscaans Studiecentrum,

Dr. M. Versteegh,
voorzitter

1. Organisatie

Het bestuur

De samenstelling van het bestuur was in de verslagperiode als volgt:

- Dr. E.P. de Jong / Dr. M. Versteegh (tot / vanaf 1 april 2020), **voorzitter**
- Dr. J.G.J. van den Eijnden ofm, vanuit de minderbroeders franciscanen, **secretaris**
- Drs. W. Pot ofm, vanuit de minderbroeders kapucijnen, **penningmeester**
- Zr. drs. A. Martens, franciscanes van Etten
- Drs. A. Jansen ofm, vanuit de Vlaamse custodie
- Br. C. van den Muijsenberg ofmcap, vanuit de minderbroeders kapucijnen
- Br. M. van Kooten ofmconv, vanuit de minderbroeders conventuelen
- Prof. Dr. A.L.H.M. van Wieringen, vanwege *Tilburg School of Catholic Theology* (TST)

De staf

De staf bestaat uit de volgende leden:

- Dr. Willem Marie Speelman (1.0 fte), directeur van het FSC, lid van het departement Praktische Theologie en Religiewetenschappen van de TST. Sinds 2020 is hij voor 0,05 fte aangesteld bij de TST, en dus voor 0,95 fte bij het FSC.
- Dr. Krijn Pansters (1.0 fte), stafmedewerker, lid van het departement Bijbelwetenschap en Kerkgeschiedenis (2019) en is tevens lid van het departement Systematische Theologie en Filosofie (2020). In 2019 was hij voor 0,2 fte aangesteld bij de TST, en dus voor 0,8 fte bij het FSC.

Het project *Het Goede Leven*

De oorspronkelijke taak van het FSC was om de franciscaanse spiritualiteit op de universiteit aanwezig te laten zijn in onderzoek en onderwijs, en zo een eigen franciscaanse inbreng te garanderen. Het in februari 2011 ingezette project 'Toekomst FSC' – later *Het Goede Leven* – is gericht op een drievoudige doelgroep: academie, achterban en samenleving, en probeert actuele thema's in franciscaans perspectief te beschouwen.

In 2019-2020 zijn de volgende actiepunten van het project *Het Goede Leven* gerealiseerd:

- Nederlands- en Engelstalige boeken en artikelen over duurzaamheid, zorg, leiderschap en armoede
- website <https://forumfranciscanum.org>, naast de bestaande www.franciscaans-studiecentrum.nl
- blog <https://www.franciscanconnections.com/>
- de contacten met personen en organisaties op de vier werkvelden zijn versterkt

- contacten met andere spirituele instituten, onder meer door de gezamenlijke organisatie van studiedagen
- versteviging van contacten met de TST, de TiU en internationale onderzoeksinstituten
- de organisatie van een studiedag over duurzaamheid (12-13 maart 2020), die echter op het allerlaatste moment moest worden afgezegd vanwege de coronacrisis.
- halfjaarlijkse planning, urenbegroting en evaluatie vaste stafmedewerkers
- voortzetting van het project *Kenniskring Franciscaans Studiecentrum*
- lancering van het project *Leerkring Franciscaans Studiecentrum*, die echter vanwege de coronacrisis niet kon worden uitgewerkt in de ontmoetingen

Contacten met de franciscaanse achterban

Willem Marie Speelman heeft in de verslagperiode de contacten verstevigd met de minderbroeders franciscanen, de minderbroeders conventuelen, de minderbroeders kapucijnen, onder meer door het begeleiden van bezinningsdagen; verder heeft hij enkele keren de franciscanen en de kapucijnen in Vlaanderen bezocht. Hij werkte onder meer mee met de opzet van het belevingscentrum in Meersel-Dreef, dat in 2019 van start is gegaan. Hij gaf lezingen en bezinningsdagen voor de franciscanessen in Roosendaal, Dongen, Etten-Leur, Oirschot en Veghel.

Hij gaf een lezing op een inspiratiedag van de Franciscaanse Beweging en schreef in *Franciscaans Maandblad*.

Hij is voorzitter van de Commissie Vorming van de OFS, en begeleidde enkele bezinningsdagen. De kadercursus *Franciscaans Leraarschap* is in januari 2020 door acht deelnemers met goed gevolg afgesloten.

In opdracht van en in samenwerking met de Vlaamse TAU heeft hij een kadercursus *Via TAU* in Vlaanderen opgezet, die in november 2020 van start is gegaan (vanwege de pandemie enkel online). De stafleden doceren beiden in deze cursus.

Contacten met de TiU, TST en Luce

In de periode 2019-2020 was K. Pansters voor 0,2 fte aangesteld aan de TST, dit in verband met zijn onderzoeksaanvraag *Peace and All Good: Concern for the Common Good as Moral Method* (afgewezen). In 2020 werd W.M. Speelman voor 0,05 fte aangesteld aan de TST.

W.M. Speelman werkte mee aan een aantal gezamenlijke projecten van de TST: *Vragen staat vrij. Over vragen stellen als methode in oude en nieuwe wijsheidstradities* (Berne Media/Halewijn, 2020), *De hardnekkige aanwezigheid van het Christendom* (Utrechtse Studies XXII (Parthenon, 2020), *Models of Teaching* en *The Apostle's Creed: Born from the Virgin Mary*. Hij werkte mee aan een bundel van Luce: *Helende zorg. Een geïnspireerd perspectief op gezondheid en zorg* (Berne Media 2019). Hij was in deze periode tutor voor bachelorstudenten en voorzitter van de Opleidingscommissie van de TST en lid van de *Research Collaboration Group* van het *Case Studies Project* van de TST i.s.m. de PThU.

Ten slotte heeft hij samen met Anthony Nwachukwu gewerkt aan een PhD project *The Reign of Poverty in Nigeria*, dat in oktober 2020 van start is gegaan.

Krijn Pansters organiseerde samen met Luce een driedaagse cursus ecologische ethiek in het voorjaar 2020 te Megen. Hij onderhoudt contacten met het Thomas Instituut over een gezamenlijk congres in 2022 over *Moral Conversion*.

Contact met de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Utrecht

Het FSC draagt bij aan de aanschaf en het onderhoud van de Franciscaanse Bibliotheek van de collectie Thomaasse (Universiteitsbibliotheek Utrecht), en stelde daarvoor tot 2020 € 2630 beschikbaar. In 2020 stopte deze bijdrage vanuit het FSC. Krijn Pansters leverde de jaarlijkse wensenlijst van het FSC aan de UB.

Contacten met zusterinstellingen

Willem Marie Speelman gaf een lezing bij de presentatie van een boek van Theo van der Zee van het Titus Brandsma Instituut. Voor het KNR project *Franciscaanse Leergemeenschap* onderhield hij contact met Theo van der Zee en Erik Kerkhoff van *Verus*.

Willem Marie Speelman heeft contact opgenomen met verschillende Franciscanessencongregaties en de KNR met het oog op meer structurele subsidiering. Samen met de voorzitter FSC, Michel Versteegh, heeft hij verschillende congregaties bezocht. Met slechts een daarvan, de zusters van Veghel, wordt gewerkt aan structurele samenwerking waaruit hopelijk subsidie voortvloeit.

Krijn Pansters nam deel aan het halfjaarlijkse overleg van de *Werkgroep Overleg Instellingen* van de KNR. Hij werkte aan een nieuw KNR project, een Nederlandstalige blog *Franciscaans.nu*.

Internationale contacten

Willem Marie Speelman schreef een bijdrage in de bundel van de *Fachstelle Franziskanische Forschung* getiteld *Der Sultan und der Heilige: Islamisch-Christliche Perspektiven auf die Begegnung des hl. Franziskus mit Sultan al-Kamil (1219-2019)* die in 2021 verschijnt bij LIT Verlag in Münster. Verder nam hij deel aan de European Theologians Congress *Hope* (Bratislava, 27-31 augustus, 2019).

Krijn Pansters initieerde een samenwerking met het *Franciscan Institute* in St. Bonaventure in de franciscaanse blog *Franciscan Connections* en onderhoudt deze blog.

Beide stafmedewerkers namen deel aan het Internationaal congres *The Franciscan heritage*, Durham (UK) November 4-8, 2019, en waren uitgenodigd op een *Congress of OFM Study Centers* van de Ufficio Segretaria Generale Formazione Studi in Rome (dat vanwege de pandemie tot nader order uitgesteld werd).

2. Onderzoek

In het kader van het thema **zorg** heeft **W.M. Spielman** zijn narratieve methode in verschillende publicaties verder uitgewerkt, waarbij hij op gecontroleerde wijze franciscaanse en hedendaagse verhalen met elkaar in dialoog brengt.

In het kader van het thema **armoede** schreef hij samen met Anthony Nwachukwu een PhD project *The Reign of Poverty in Nigeria*, waarin ook de narratieve methode wordt gebruikt. Verder publiceerde hij over het thema armoede en sprak hij op een congres over de economie van de hoop in Bratislava.

In het kader van het thema **leiderschap** redigeerde hij het boek *Volg de Liefde. Leiderschap in het licht van Franciscus en Clara van Assisi* (Parthenon 2020), schreef hij artikelen en gaf hij lezingen.

Hij schreef een hoofdstuk over franciscaanse **duurzaamheid** in Krijn Pansters (red.), *Duurzame duurzaamheid* (Eburon 2020), en een artikel.

Ten slotte deed hij onderzoek naar **het goede leven** in de visie van jongeren.

K. Pansters heeft onderzoek gedaan naar *Moral Conversion: From Bad to Good*. In het kader van het thema **duurzaamheid** organiseerde hij een tweedaagse congres en redigeerde hij het boek *Duurzame duurzaamheid. Ecologische bekering en betrokkenheid* (Eburon 2020), en ontwikkelde hij de driedaagse cursus *Ecologische ethiek* (Megen, voorjaar 2020). In het kader van het thema **leiderschap** schreef hij artikelen en initieerde hij een vormingscursus, die echter vanwege de pandemie is uitgesteld.

3. Onderwijs

De colleges die het FSC verzorgde waren:

BA Inleiding spiritualiteit

Het FSC verzorgt het bachelorcollege *Inleiding in de spiritualiteit* (3 ECTS). Dit college wordt aan de eerstejaars zowel in Utrecht als in Tilburg aangeboden. In de verslagperiode werd het college in Utrecht verzorgd door Krijn Pansters (19 studenten in 2019; 10 in 2020), en in Tilburg door Willem Marie Speelman (7 studenten in 2019; 13 in 2020).

MA-ULO Jongerencultuur en spiritualiteit

In het kader van de Universitaire Lerarenopleiding verzorgde Willem Marie Speelman met Monique van Dijk het vak *Jongerencultuur en spiritualiteit* (6 ECTS): in 2019 namen 4 en in 2020 geen studenten deel aan deze cursus.

MA Mystagogie en spiritualiteit

Willem Marie Speelman gaf het mastercollege *Mystagogie en spiritualiteit* (in 2019 7 studenten, in 2020 8 studenten).

MA keuzevak Franciscaanse spiritualiteit

De cursus Franciscaanse spiritualiteit *Het goede leven: franciscaanse spiritualiteit over duurzaamheid, zorg en leiderschap* (6 ECTS) is een tweejaarlijkse mastercursus in de vrije ruimte. In 2019 stond de cursus niet op het rooster, maar vanwege belangstelling van verschillende studenten is hij toch doorgegaan: in 2019 7 studenten, in 2020 5 studenten.

MA Colleges Lichamelijke Spiritualiteit

In het kader van de pastorale vorming van theologiestudenten verzorgt W.M. Speelman ieder jaar tweemaal een dag over Lichamelijke Spiritualiteit in Tilburg (in 2019 waren er 5 studenten, in 2020 6 studenten).

MA European history

K. Pansters verzorgde een reeks hoorcolleges en een seminar *European History: Politics and Culture* bij de opleiding *Liberal Arts and Sciences* (LAS) aan de TiU. Hij was daar ook coördinator middeleeuwen van het college 'European History: Politics and Culture', nam deel aan het *Resilience Project* (2019) en aan de examencommissie van LAS (2019-2020).

Scriptie- en promotiebegeleiding

W.M. Speelman

- lid promotiecommissie Esther van der Vate, *'In Godt'. Een fraseologisch onderzoek naar de orativiteit van Maria Petyt* (december 2019)
- beoordelaar van de MA thesis Iris Adriaans, *De spirituele competentie in de klas. Een onderzoek naar de invulling en werkbaarheid van de spirituele competentie in het vak godsdienst-levensbeschouwing voor de bovenbouw havo/vwo* (afgerond december 2020)

K. Pansters

- lid promotiecommissie Esther van der Vate, *'In Godt'. Een fraseologisch onderzoek naar de orativiteit van Maria Petyt* (december 2019)
- co-promotor Arthur Prakken, *Accademia Romana* (verdediging 2022)
- beoordelaar van de BA thesis Lucas Brinkhuis, *Laudato Si' en de Nederlandse politiek* (mei 2020)

Gastcolleges

Willem Marie Speelman gaf een aantal online gastcolleges: *Theologie en de roep om nabijheid* (16 april 2020), *Poverty as a problem and as a mystery: theology as a proper approach to wicked problems* (2 december 2020), *Companionship: onze relaties met moeder aarde, met Vader God, en met elkaar* (2 december 2020).

Studiedagen

De geplande tweedaagse studiedag *Duurzame duurzaamheid* van 12-13 maart 2020 kon vanwege de pandemie geen doorgang vinden.

Cursussen

In de cursus *Franciscaans Leraarschap* verzorgde Willem Marie Speelman de lessen over Franciscaanse liturgie, Franciscaanse presentie in de samenleving en de Regel van de OFS. Ook begeleidde hij twee eindwerkstukken.

In het najaar van 2020 startte een nieuwe franciscaanse kadercursus, *Via Tau*, vanwege de pandemie online. Willem Marie Speelman werkte mee aan de organisatie. Beide stafmedewerkers namen deel als docenten. Willem Marie Speelman verzorgde de lessen over de Franciscaanse leefregels, de eigen leefregel, Franciscaanse presentie in de samenleving, en het Testament als mystagogisch document. Krijn Pansters nam de lessen over Franciscaanse geschiedenis voor zijn rekening.

Willem Marie Speelman nam deel aan de organisatie van de jaarlijkse Pax et Bonum-dagen in Megen. Verder gaf hij bezinningsdagen en lezingen voor de zusters Franciscanessen in Roosendaal, Dongen, Etten-Leur, Oirschot en Veghel.

Eigen vorming

Krijn Pansters promoveerde op 10 januari 2019 tot doctor in de godgeleerdheid in Leuven op het proefschrift *Spiritual Morality. The Religious Orders and the Virtues, 1050-1300*.

Dienstverlening

De taak zich te profileren door diensten te verlenen buiten de academische wereld en zo het draagvlak te versterken, wordt door de staf van het FSC voornamelijk vervuld door middel van lezingen, workshops en bezinningsdagen. Er kwamen vragen van parochies, protestantse gemeenten en religieuze gemeenschappen.

Lidmaatschappen en vertegenwoordiging

Willem Marie Speelman is redactielid van *Franciscaans Leven*, lid van het *Thijmgenootschap*, afdeling Katholieke Theologie en van de *European Society for Catholic Theology*.

Krijn Pansters is redactielid van *The Medieval Low Countries*, en is lid van de redactieraad van *Studia Cartusiana*. Hij is voorzitter van de *Internationale Gesellschaft für Theologische Mediävistik*, lid van de *Medieval Academy of America* en lid van de hoofdredactie van de reeks *Middeleeuwse Monastieke Teksten*.

4. Publicaties

Onderstaande publicatielijst geeft inzicht in de wetenschappelijke resultaten van het onderzoek van het FSC.

Wetenschappelijk

- W.M. Speelman, In de voetsporen van Hem, die nagenoeg geen voetafdruk had. Een franciscaanse respons op de ecologische voetafdruk, in K. Pansters (red.), *Duurzame duurzaamheid. Ecologische bekering en betrokkenheid*. Eburon, 2020, 101-118.
- W.M. Speelman (red.), *Volg de Liefde. Leiderschap in het licht van Franciscus en Clara van Assisi*. Almere: Parthenon, 2020. 266 pp. (Utrechtse Studies XXII)
- W.M. Speelman, Sicut Mater. Het spirituele leiderschap van Franciscus van Assisi, in Willem Marie Speelman (red.), *Volg de Liefde. Leiderschap in het licht van Franciscus en Clara van Assisi*. Almere: Parthenon, 2020, 222-242. (Utrechtse Studies XXII)

Franciscus heeft afstand genomen van alle vormen van vaderlijk leiderschap. Omdat er toch leiderschap van hem verlangd werd koos hij voor de moeder als model. Dit werkte echter alleen in zoverre de broederschap klein en homogeen was; toen zij sterk groeide en heterogeen werd was een ander leiderschap nodig. Aan de hand van een analyse van de brief aan broeder Leo, en met verwijzing naar andere bronnen, worden Franciscus' roeping, zijn broederschap en zijn moederlijk leiderschap onderzocht. Daaruit blijkt dat Franciscus als moeder de broeders van de buitenwereld afschermt en zo de ruimte geeft te doen wat zij hebben te doen, hen liefheeft en tot zelfstandige kinderen opvoedt, om hen naar de Vader te leiden van wie zij erfgenamen zijn. Het moederlijk leiderschap lijkt echter vooral een voorbeeld: een gebaar om voor iedere broeder en zuster een lege troon in te ruimen, die voor God alleen is, maar waarmee de individuele ziel zich kan verbinden. Het model van een vader als leider kon Franciscus, hoewel door Clara steevast 'vader' genoemd, niet echt tonen.

- W.M. Speelman, Inleiding, in Willem Marie Speelman (red.), *Volg de Liefde. Leiderschap in het licht van Franciscus en Clara van Assisi*. Almere: Parthenon, 2020, 7-13. (Utrechtse Studies XXII)
- W.M. Speelman, Dialogische ruimte: een narratieve benadering van de spiritualiteit in de zorg, in S. Goyvaerts, K. De Groot, J. Pieper (red.), *De hardnekkige aanwezigheid van het Christendom* (Utrechtse Studies XXII). Almere: Parthenon, 2020, 116-135.

Als de mens geconfronteerd wordt met de kwetsbaarheid van zijn of haar leven is er een betrouwbare gesprekspartner nodig. De kwetsuur raakt namelijk niet alleen het eigen lichaam, maar ook het eigen zelf en de manier waarop deze mens in de wereld staat. Behalve het lichaam moet ook het zelf worden hersteld, en dat doet hij of zij in een verhaal en een leven waarin de gebleken kwetsbaarheid een plaats heeft gekregen. De gezondheidszorg dient de patiënt daartoe de gelegenheid te bieden. Maar de gezondheidszorg is vaak een reis langs ingrijpende gebeurtenissen van ziekte, huisarts, ambulance, ziekenhuis, allerlei mensen aan het bed en aan je lijf, ingreep, herstel, ontslag en revalidatie, die de patiënt in één betekenisvolle lijn moet zien te vatten. Hoe kan een mens in een dergelijke maalstroom opnieuw omgevormd worden tot een leven dat weer door het zelf

geleid wordt? In zo'n situatie kan een geestelijk verzorger een rol van betekenis spelen. Voor het herstel van het zelf is namelijk een dialogische ruimte nodig, die met behulp van de geestelijk verzorger kan worden ingesteld en ingericht. Die dialogische ruimte staat open voor God, die al dan niet direct en al dan niet gelovig kan worden aangesproken. Ik hoef niet in uw bestaan te geloven buiten deze ruimte; het aanspreken van u alleen al biedt mij de gelegenheid tot mezelf te komen. Zoals een mysticus eens God hoorde zeggen: "In jouw roepen ben ik." De vraag is nu hoe dit 'andere' genezingsproces – die van het zelf – kan worden bevorderd, en hoe deze dialogische ruimte kan worden ingesteld en ingericht. De conclusie is dat zo'n ruimte wordt ingesteld door een tegenover, die aandachtig luistert naar het verhaal van de gekwetste, en een voorbeeld, waar de gekwetste zich aan spiegelen kan. De geestelijk verzorger kan zich inzetten voor de instelling en bewaking van zo'n dialogische ruimte, in ontmoeting, gebed en ritueel.

W.M. Speelman, Pope Francis and Francis of Assisi: Men of Gesture, in *Franciscan Studies* 78 (2020) 275-288.

W.M. Speelman, 'Wat wilt U dat ik doen zal?' Franciscus van Assisi en zijn vraag naar het eeuwigheidsleven, in A. Van Wieringen, B. Koet (red.), *Vragen staat vrij. Over vragen stellen als methode in oude en nieuwe wijsheidstradities*. Berne Media/Halewijn, 2020, 162-178.

W.M. Speelman, The Franciscan *Usus Pauper* as a Practice of an Economy of Hope, in Milos Lichner (ed.), *Hope: Where Does Our Hope Lie?* International Congress of the European Society for Catholic Theology (August 2019 – Bratislava, Slovakia). Wien: Lit Verlag, 2020, 379-393.

K. Pansters, *Spiritual Morality. The Religious Orders and the Virtues, 1050-1300*. Leuven, 2019. [dissertatie]

K. Pansters (red.), *A Companion to Medieval Rules and Customaries*. (Brill's Companions to the Christian Tradition 93). Leiden: Brill, 2020.

K. Pansters (red.), *Duurzame duurzaamheid: Ecologische bekering en betrokkenheid*. Utrecht: Eburon, 2020.

K. Pansters, Voorwoord, in: K. Pansters (red.), *Duurzame duurzaamheid: Ecologische bekering en betrokkenheid*. Utrecht: Eburon, 2020, 7-13.

K. Pansters, Duurzaam duurzaam: Ecologie als ethiek, in: K. Pansters (red.), *Duurzame duurzaamheid: Ecologische bekering en betrokkenheid*. Utrecht, Eburon, 2020, 15-29.

In de hedendaagse duurzaamheidsdiscussie gaat het veel over Sustainable Development Goals, 'People, Planet, Prosperity' en klimaat en CO2-reductie, maar weinig over hoe je duurzaamheid zelf duurzaam maakt, dat wil zeggen blijvend verankerd in het gedrag van mensen. Uitgangspunt van deze bundel, die zich vooral richt op ecologische ethiek en morele motivatie, is dat de individuele mens de komende jaren een omslag gaat maken 'from satisfactions to value', van het nalopen van eigenbelang naar de inzet voor zaken van gedeelde waarde. Deze ethische omslag, die begint met de vraag 'waar ben ik nu helemaal mee bezig?', kan op diverse manieren plaatsvinden: van binnenuit (inzicht en overtuiging), van buitenaf (incentive en ontmoeting), of van bovenaf (ingeving en openbaring). Maar hoe voltrekt zich deze omslag nu werkelijk? Kun je organiseren dat hij zich voltrekt? Kunnen mensen bewogen worden tot een morele omkeer naar belangen van waarde? Dit artikel is een inleiding op de bundel die gaat over de relatie tussen waarden en gedrag, de kracht van motivatie en emoties, het belang van bewustzijn en verantwoordelijkheid, de waarde van beleving en lichamelijkeheid, de plaats van mysterie en contemplatie, en het voorbeeld van

verhalen en de natuur. Daarbij gaat het uiteindelijk om de vraag hoe mensen bevrediging vinden in echte betrokkenheid en vruchtbaar ethisch handelen.

- K. Pansters, Failing with Fortitude: How to Face Difficulties Well and Flourish, in T. Leesen & A. Van Lenning (red.), *Success and Failure in Higher Education: Building Resilience in Students*. Tilburg: Tilburg University, 2020, 89-97.
- K. Pansters, Exemplarisch leiderschap, in: W.M. Speelman (red.), *Volg de liefde. Leiderschap in het licht van Franciscus en Clara van Assisi*. Almere: Parthenon, 2020, 31-47.
- K. Pansters, Bonaventure and Virtue, in: T. Johnson et al (red.), *Saint Bonaventure: Friar, Teacher, Minister, Bishop: Essays in Celebration of the 800th Centennial of the Seraphic Doctor*. St. Bonaventure: Franciscan Institute Publications, 2020, 209-225.
- K. Pansters, Medieval Rules and Customaries Reconsidered, in: K. Pansters (red.), *A Companion to Medieval Rules and Customaries* (Brill's Companions to the Christian Tradition 93). Leiden: Brill, 2020, 1-36.
- K. Pansters, The Franciscan Movement in the Netherlands: Fifty Years in the Footsteps of Francis and Clare, in *Franciscan Studies* 77 (2019), 245-280.

De Franciscaanse Beweging in Nederland is een vereniging van mensen die geraakt zijn door het evangelisch ideaal van Franciscus en Clara van Assisi. Als beweging van leken en religieuzen die willen inspireren en ontmoeten, zoeken naar verdieping en verbondenheid, en een eenvoudige levenswijze nastreven, is zij halverwege de jaren negentig ontstaan uit de Franciscaanse Samenwerking, die zich in de jaren zestig tot doel gesteld had de spiritualiteit van Franciscus en Clara in de franciscaanse religieuze gemeenschappen te verdiepen. De ontwikkeling van de Franciscaanse Beweging liet zien dat de franciscaanse familie in Nederland snel van karakter veranderde en uiterst divers en pluriform werd. Dit artikel doet voor een internationaal publiek verslag van de kleurrijke geschiedenis en levendige spiritualiteit van de 'FB' binnen een tijdspanne van een halve eeuw. Op basis van een spirituele analyse en beschouwing van *Franciscaans Maandblad* komen de volgende aspecten aan de orde: 1). Franciscus en Clara als bron van spiritualiteit; 2). Gemeenschap als plaats van spiritualiteit; 3). Sociaal-maatschappelijke thema's; en 4). Individuele spirituele ontwikkeling.

Vakwetenschappelijk

- W.M. Speelman, *De ontmoeting van Franciscus en de sultan: wat gebeurde er eigenlijk?*, in *Franciscaans Leven* 102:1 (2019) 5-14.
- W.M. Speelman, Ga en doe evenzo. De betekenis van het gebaar in het optreden van paus Franciscus en Franciscus van Assisi, in Erik Borgman e.a., *Paus Franciscus: Een bewogen en chaotisch jaar*. Baarn / Antwerpen: Adveniat / Halewijn, 2019, 91-100.

Paus Franciscus is net als Franciscus van Assisi een man van het gebaar. Hij verbetert de wereld niet door de zaken goed te regelen, maar vooral door een gebaar van het goede te maken. Ik denk dat dit samenhangt met het feit dat het gebaar een lichamelijke vorm van communicatie is. De beweging van het gebaar kan enkel worden waargenomen door haar te volgen. En al volgend maakt het lijf die beweging zelf. Wat het eigen lijf dan voelt is de boodschap van het gebaar. Zo werkt het gebaar van het goede in op mensen, en kan het een model worden voor hun handelen. Je kunt wel zeggen dat Franciscus, die van het Vaticaan en die van Assisi, met hun gebaren de kerk een nieuw aanzien hebben gegeven. Toch is er een grens aan de invloed en de kracht van het gebaar. Gebaren kunnen zaken niet regelen en

misstanden niet veranderen. Gebaren werken in op mensen, niet op zaken of dingen. De kracht van het gebaar ligt echter in de erkenning van de zwakheid van de mens, en zelfs van de kerk: het gebaar zegt dat God groter is. Een andere kracht is dat het gebaar ons een eenvoudige blik op de werkelijkheid geeft. De eenvoudige blik ziet wat goed, waar en mooi is, zonder de wil om de ander te betrappen op een fout of een leugen. Eenvoudig luisteren lost misschien geen problemen op, maar geeft wel een boodschap af.

- W.M. Speelman, Armoede en deugd: een franciscaanse visie, in Roland Tinnevelt (red.), *De verschillende gezichten van armoede* Nijmegen: Valkhof, 2018, 185-206.
- W.M. Speelman, Franciscus als moeder, in *Franciscaans Leven*, jr. 102, nr. 2 (2019) 47-55.
- W.M. Speelman, De herstelkracht van het verhaal, in Arnold Smeets (red.), *Helende zorg. Een geïnspireerd perspectief op gezondheid en zorg*. Heeswijk: Berne Media, 2019, 71-83.
- W.M. Speelman, De structuur van het verhaal, in *Franciscaans Leven* 103:1 (2020) 7-14.
- W.M. Speelman, Een wonderverhaal: Franciscus en de zeurende melaatse, in *Franciscaans Leven* 103:2 (2020) 55-67.
- W.M. Speelman, Wat je wel en niet kunt doen: het gebaar als dubbelzinnige handeling bij Franciscus en Franciscus, in *Franciscaans Leven* 103:3 (2020) 109-115.

- K. Pansters, Turning Toward the Common Good, Here and Now: Rules of Fraternal Living in Fratelli tutti, in *Franciscan Connections/The Cord* 70 (2020) 17-19.

De inleiding van dit artikel luidt als volgt: [...] lees ik de nieuwe pauselijke encycliciek *Fratelli tutti*. Terwijl ik bewogen wordt door het sterke spirituele en morele appel van dit document, zijn oproep tot broederlijkheid en sociale vriendschap, zijn grote vertrouwen in de macht en de mogelijkheden van de liefde, zijn totale commitment aan het algemeen welzijn en het gedeelde goed, keer ik paradoxaal genoeg meteen in een soort interioriserende en zelf-reflectieve beweging terug naar mijn diepste ik om mezelf de vraag te stellen: “wat zou jij doen?” Mijn antwoord op deze vraag aan mezelf ligt besloten in de volgende zeven regels van broederlijk leven, hier en nu, in mijn eigen, niet-activistische leven en naar mijn eigen, niet-objectieve interpretatie, zoals ik ze gelukkigerwijs heb gevonden in *Fratelli tutti*.” De behandelde zeven regels betreffen de goedheid van hart, het uitdragen van waarden, de waardigheid van iedere mens, anderen helpen meer zichzelf te worden, zorg en nabijheid, de waarheid boven het persoonlijk belang, en getuigen van geloof, hoop en liefde.

- K. Pansters, Recente Franciscus-biografieën: een top tien, in *Franciscaans Leven* 103 (2020) 235-241.
- K. Pansters, Duurzame duurzaamheid. Betrokkenheid, bekwaamheid, bekering, in: *Tijdschrift voor Geestelijk Leven* 95 (2020) 25-34.
- K. Pansters, Geïllustreerde werken van Dionysius de Kartuizer in de collectie Schillings, in: Babke Aarts et al (red.), *Limburgensia. De schatten van Schillings*. Nijmegen: Vantilt, 2019), 63-67 (m. Rob Dückers).

Populair wetenschappelijk

- W.M. Speelman, Wat is er gebeurd in Damietta 800 jaar geleden?, in *Handdruk: Franciscus en de sultan, 800 jaar ontmoeting* 49:1 (2019) 5-7.

- W.M. Speelman, 'Kijk eens hoe mooi', mompelde hij. Een ode aan het onverdeelde ik, in *Klooster!* nr. 8: Eenvoud, Baarn: Adveniat, 2019, 35-39.
- W.M. Speelman, 'Probeer maar wat te slapen'. Zorg van alle tijden, in *Zin in Zorg. Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing* 21:3 (2019) 4.
- W.M. Speelman, 'Blijf verhalen over Franciscus vertellen', interview met Lammert de Hoop, *Spreek!* 8:4 (2019) 10-12.
- W.M. Speelman, Franciscus en zijn natuurlijke milieu, in *Bulletin Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk* 102 (2020) 4-8.
- W.M. Speelman, Verhalen te over: je weg zoeken en vinden, in *Franciscaans Maandblad* 50:1 (2020) 4-5.
- W.M. Speelman, De actualiteit van het *Memoriale Propositi* uit 1221, in *Doortocht* 57:3 (2020) 14-17.
- W.M. Speelman, Verhalen van een leven: de hagiografie van de heilige Franciscus, in *Franciscaans Leven* 103:6 (2020) 224-235.
- K. Pansters, Franciscan Cancel Culture, in www.franciscanconnections.com (18-9-2020).
- K. Pansters, Groene ethiek: Tien meditatieën, in: *Groene leesplan*, www.debijbel.nl (09-2020).
- K. Pansters, Sustainability Permanently Anchored in People's Behavior, in www.franciscanconnections.com (21-8-2020).
- K. Pansters, Naar een duurzaamheid die blijvend verankerd is in het gedrag van mensen, in *Friesch Dagblad* (21-8-2020).
- K. Pansters, Theologie en ethiek noodzakelijk in debat duurzaamheid om goed gedrag te bevorderen, in <https://www.tilburguniversity.edu/nl/actueel/nieuws/meer-nieuws/krijn-pansters-theologie-en-ethiek-essentieel-duurzaamheid-debat> (5-3-2020) [interview].

Boekrecensies:

- K. Pansters, 'R. Bregman, De meeste mensen deugen (z.p. 2019)', in www.katholiek.nl (2020).
- K. Pansters, 'A.J. Davis, The Medieval Economy of Salvation (Ithaca 2019)', in *Mediaevistik* 33 (2020) 528-530.
- K. Pansters, 'I. Cornet, The Arnhem Mystical Sermons: Preaching Liturgical Mysticism in the Context of Catholic Reform. Brill's Series in Church History 77 (Leiden and Boston 2018)', in *The Medieval Review* (2019), <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/>
- K. Pansters, 'Volker Leppin, Franziskus von Assisi (Darmstadt 2018)', in *Archa Verbi* 16 (2019) 186-187.
- K. Pansters, 'M.F. Cusato, T.J. Johnson & S.J. McMichael (eds.), "Ordo et Sanctitas": The Franciscan Spiritual Journey in Theology and Hagiography; Essays in Honor of J.A. Wayne Hellmann, O.F.M. Conv. The Medieval Franciscans 15 (Leiden and Boston 2017), in *Speculum* 94 (2019) 826-827.

5. Lezingen

Vanaf begin maart 2020 zijn vanwege de pandemie vrijwel alle lezingen ofwel afgezegd ofwel online gegeven

Academisch

- W.M. Speelman, *The memory of Francis in the recently discovered 13th century liturgical legend*, Congres Vereniging voor Theologie, Utrecht, 16 januari 2019
- W.M. Speelman, *Liturgie: haar geschiedenis en structuur*, Cursus Franciscaans Leraarschap, Nijmegen, 10 februari 2019
- W.M. Speelman, *Franciscus en de sultan, wat is er nu echt gebeurd?*, Amsterdam, 23 februari 2019
- W.M. Speelman, *Over zonde en genade – een lesprogramma*, Utrecht, 28 maart 2019
- W.M. Speelman, *Franciscaanse Presentie*, Cursus Franciscaans Leraarschap, Nijmegen, 16 juni 2019
- W.M. Speelman, *Economy of Hope: The Franciscan Practice of Usus Pauper*. European Theologians Congress *Hope* (Bratislava, 27-31 augustus) 30 augustus 2019
- W.M. Speelman, *Leidinggeven aan wat komt*, lezing bij gelegenheid van het gelijknamige boek van Theo van der Zee, Den Bosch, 24 oktober 2019
- W.M. Speelman, *Francis and Francis: Men of Gesture*, Congress Durham *The Franciscan Heritage*, 6 november 2019
- W.M. Speelman, *Franciscaanse Presentie en De Regel van de OFS*, in het kader van de afsluiting van de cursus Franciscaans Leraarschap, Meersel-Dreef, 24 januari 2020
- W.M. Speelman, *Franciscaanse waarden in de zorg*, Congres Reliëf, Amersfoort, 6 maart 2020
- W.M. Speelman, *In de voetstappen van Hem die nagenoeg geen voetafdruk had*, Congres Duurzame duurzaamheid, Utrecht 12 maart [gecancelled]
- W.M. Speelman, *De functie van de stilte en de natuur in de geestelijke zorg*, Ziekenhuis Amphia, Breda, 4 juni [gecancelled]
- W.M. Speelman, *De Regel van Franciscus en Een geregeld leven*, Cursus Via Tau, 14 november 2020 (online)
- W.M. Speelman, *Franciscaanse Presentie*, Cursus Via Tau, 15 november (online)
- K. Pansters, *Ecologische ethiek. Beking en betrokkenheid*. Congres 'Duurzaamheidsethiek', Utrecht, March 12, 2019 [cancelled].
- K. Pansters, *Returning Every Good to the Lord: The Ascetic Exemplarity of Francis of Assisi*. International Workshop 'Ascetic Trends in Abrahamic Religions in the 13th Century', Beer-Sheva (Israel), November 19, 2019.
- K. Pansters, *Franciscan Conversion: Turning Toward the Truly Good*. International Conference 'The Franciscan Legacy from the 13th Century to the 21st', Durham (UK), November 6, 2019.
- K. Pansters, *Imitatio imitationis: In the Footsteps of the Imitation of Christ in Early Franciscan Literature*. Symposium des Mediävistenverbandes, Tübingen (D), March 19, 2019.

Overig

- W.M. Speelman, *Franciscaans leiderschap*, Rosmalen, 26 februari 2019
- W.M. Speelman, *Heb uw vijanden lief*, Franciscanessen Dongen, 12 maart 2019
- W.M. Speelman, *Loslaten*, Franciscanessen in Oirschot, 11 april 2019
- W.M. Speelman, *Francis in Encounters en Clare and the formation of her personality*, zusters Franciscanessen in Veghel, 18 april 2019
- W.M. Speelman, *Christus navolgen. Wat betekent dat?* en *Nederdaling ter Helle?* Jongerenweekend Emmanuelgemeenschap in Helvoirt, 19 en 20 april 2019
- W.M. Speelman, *Stilte als interreligieus gebed*, Waasmunster, Roosenberg, 27 april 2019
- W.M. Speelman, *Franciscaanse presentie in het onderwijs*, Katholieke Scholenraad, St. Jansschool Den Bosch, 22 mei 2019
- W.M. Speelman, *Franciscus en de sultan*, Zusters Franciscanessen, Etten-Leur, 6 juni 2019
- W.M. Speelman, *Franciscaanse spiritualiteit*, Hydepark, Doorn, 7 juni 2019
- W.M. Speelman, *De Emmausgangers: een beeldmeditatie*, OFS CV/VV, Den Bosch, 22 juni 2019
- W.M. Speelman, *Gaudete et exultate*, Pax et Bonum, Megen, 24 juni 2019
- W.M. Speelman, *Exemplarisch leiderschap en Wijsheid 27*, Pax et Bonum, 25 juni 2019
- W.M. Speelman, *De liefde achterna: Franciscus in onze tijd*, Turnhout, 15 oktober 2019
- W.M. Speelman, *Inside 1RegMB 16: wat zegt die regel ons?*, Inspiratiemiddag *Ontmoeten met je hart*, Franciscaanse Beweging, Den Bosch, 6 oktober 2019
- W.M. Speelman, *Gastles over het Christendom, Onze Lieve Vrouwelyceum Breda*, 1 november 2019
- W.M. Speelman, *Wat is 'leven volgens de volmaaktheid van het Evangelie'?*, Open dag OFS kring Tilburg, 20 november 2019
- W.M. Speelman, Interview met Lammert de Hoop over Franciscus van Assisi, Bisdom Magazine *Spreek*, bisdom Groningen-Leeuwarden, 22 november 2019
- W.M. Speelman, *Broederschap: opdracht of gave?*, Landelijke Bezinningsdag OFS, Den Bosch, 30 november 2019
- W.M. Speelman, *Sacrum Commercium: Armoede als Schat*, Franciscaans Treffen, Megen OSC, 9 mei [gecancelled]
- W.M. Speelman, *Wat doen franciscaanse verhalen met mij?*, Franciscaanse Beweging, Den Bosch, 16 mei [gecancelled]
- W.M. Speelman, *Leonardo Boff en Franciscus*, Burgum, 24 september [uitgesteld]
- W.M. Speelman, *Bezinningsdag Film Two Popes*, OFS 26 september (online)
- W.M. Speelman, *Lezing over Encycliek Fratelli Tutti*, Breukelen 29 oktober
- W.M. Speelman, *Bezinningsdag Encycliek Fratelli Tutti*, OFS 28 november (online)
- W.M. Speelman, *De spiritualiteit van rapiaria*, Everarduslezing 22 december [gecancelled]
- K. Pansters, *Impact creëren vanuit het hart*. Interview, Hilversum, ABN AMRO MeesPierson Instituten & Caritas, 27 October 2020.
- K. Pansters, *Franciscaanse geschiedenis*, Interview, TAU, 24 October 2020.

- K. Pansters, *De katharen: leven en leer*. Reuver, Bibliotheek, Spirituele leeskring, 14 October 2020.
- K. Pansters, *In de leer bij Bernardus en Bonaventura*. Thomas a Kempis groep, Baarlo, June 15, 2020 [cancelled].
- K. Pansters, *De ziel en zien (over afbeeldingen)*. Abdij Lilbosch, Echt, November 14, 2019.
- K. Pansters, *De ziel en bouwen (over metaforen)*. Abdij Lilbosch, Echt, October 10, 2019.
- K. Pansters, *De kerk van Boukoul*. Kerk Boukoul, ontvangst bisschop Smeets, September 27, 2019.
- K. Pansters, *Geloofsgeheim*. Abdij Westmalle, Westmalle (B), September 14, 2019.
- K. Pansters, *De ziel en lezen (over woorden)*. Abdij Lilbosch, Echt, September 5, 2019.
- K. Pansters, *Het morele klimaat*. Bijeenkomst Michaelkerk, Venlo, May 27, 2019.
- K. Pansters, *Franciscus van Assisi en het actuele duurzaamheidsdebat*. Rotaryclub Venlo-Land van Gelre, Venlo, May 8, 2019.
- K. Pansters, *Bijbel lezen en bijbel leven - Clara van Assisi*. Thomas a Kempis groep, Baarlo, April 29, 2019.
- K. Pansters, *Begegnungsspiritualität*. GFBS Grundlagenseminar, Oberzell (D), March 30, 2019.
- K. Pansters, *Franziskus begegnet dem Sultan Al-Kamil*. GFBS Grundlagenseminar, Oberzell (D), March 29, 2019.